

למה הוצרך לטעם, הלא למדו מן הכתוב שמצוותם בשריפה דוקא וודאי שאין רשאים לבטל מצוותם (אמנם י"ל שכן דרכו של רש"י ליתן טעמא דקרא בכ"מ. ע' במצוין ביוסף דעת שבת פד), והרי אפילו לזרות לרוח באופן שאין חשש תקלה אסור.

הגרי"ב בנימוקיו (הובא בקיצור בקהלות יעקב) פרש דברי רש"י לענין תרומה טמאה, ששם אין מצוה בשריפה דוקא אלא כדי שלא יבואו לידי תקלה, וכמו שכתב רש"י בשבת, כנ"ל.

עוד היה נראה לפרש שיש במשמעות המשנה שגם כשא"א לקיים מצות שריפה כגון שלא מצא עצים לשרפו וכד', הנשרפים אסורים בקבורה, אלא יאבדם מן העולם בדרך אחרת – ועל זה נתן רש"י הטעם משום תקלה. וזאת למדנו מכך שהצריכה תורה שריפה, משמע שצריך שיבוערו מן העולם לגמרי ואין די להם בקבורה [וכלשון רבי יהודה שהשריפה היא חומרא על קבורה, דהיינו משום כליון החפץ וביעורו בידים, וכמו שאמרו בצפרנים 'חסיד שורפן'].

גם נראה שהטעם שכתב רש"י בא להוסיף שצריך לשרפם מיד ולא ישום. ולכאורה יש ללמוד כן מדברי הר"ן שפרש מה שאמרו במגילה (כט.) שהמלקט עשבים מבית הקברות שורפם מיד, היינו משום שאסורים בהנאה, וא"כ משמע שהייב לשרוף מיד (ואולם בהג"מ שם נתן טעם אחר). ולפי זה יוצא לכאורה שיהא אדם מחוייב לבער פירות אילנותיו בשלש שנים ראשונות, וכמדומה לא מצינו שנוהגים כן. ושמא מחובר לאילן שאני שאינם מזומנים לאכילה וצריך מעשה, הלכך אין בהם חשש תקלה. וכן יש להעיר מדברי הריטב"א בסוכה לה. שפירות ערלה אינם בחיוב שריפה אבל עומדים לכך, ויתכן שכוונתו שאינו מצווה לשרפם מיד, אך י"ל שהכוונה שאינם כע"ז ועיר הנדחת שהאיבוד הוא מצוה, ע"ש. וכנראה נחלקו בדבר פוסקים אחרונים – ע' חתם סופר או"ח קפ; אמרות טהורות (לגר"ד וולפסון שליט"א) פסחים ג ס"ק ב-ה ושם בסוסי"טו.

'כאן בנזיר טמא כאן בנזיר טהור'. רש"י (כאן ובע"ז עד ובפסחים כג) מפרש ששער נזיר טהור הוא מהנשרפים שהרי נאמר לשלחו על האש תחת הדוד.

אמנם משמע מפשט דברי הרמב"ם, מכך שמנה (בסוף הל' פסוה"מ) את שער הנזיר עם שאר איסורים הנשרפים, ששריפת השער אינו רק קיום דין של מצות הנזירות, אלא דין שריפה מצד עצמו, כמו כלאים וערלה.

ואכן מפורש הוא במדרש (רבה) 'זמנין שהוא בשריפה אפילו אם גילח במדינה – תלמוד לומר על האש מכל מקום (עפ"י יהגה האריה, בשם הגרי"ז, ע"ש).

ומובן מש"כ רש"י (בד"ה כאן בשק) שלרב ששת מדובר בין בנזיר טמא בין בטהור, ואעפ"י שמפורש בתורה שמצוותו בשריפה (כן הקשה בשפ"א) – אך סובר כפשט הדברים שהיא משום מצות נזירות ולא משום איסור ההנאה.

'אמר ליה ליבטל שק ברובא? אמר רב פפא: בציפורתא'. משמע שבלא ציפורתא בטל הצמר האסור ברוב והכל מותר. וכן נקט הרא"ש (בכורות ספ"ג).

ואולם מסתימת דברי הרמב"ם שלא הביא אוקימתא זו, משמע שנוקט שבכל אופן אסור. ויש לומר שדחה סוגיתנו מהלכה מחמת הסוגיא בכורות (כה): לענין גיזת בכור שנתערב בחולין שמשמע שם לאסור בכל אופן [שהרי אין שייכת שם 'ציפורתא'] (עפ"י בהגר"א יו"ד שה; לקוטי הלכות. וע"ע שפת אמת). וטעם הדבר שאין בו ביטול, כתב הרמב"ם (בכורות ג, יג) לפי שהצמר דבר חשוב הלכך אפילו אחד בכמה אלפים הכל אסור. (ויתכן דוקא גיזות צמר אבל שער בטל לפי שאינו דבר חשוב).

'כל הנקברין לא ישרפו וכו' מאי טעמא משום דנקברין אפרין אסור ונשרפין אפרין מותר'. לפי זה, חולין שנשחטו בעזרה לרבי שמעון, אעפ"י שמצוותם בשריפה – אפרם אסור, שהרי כתב רש"י ששריפתם מדרבנן, גזרה אטו קדשים, ולפי דין תורה אפרם אסור כשאר הנקברים, והרי לא באו חכמים

להקל על דין תורה אלא להחמיר (עפ"י תפארת ישראל; המקנה והמדת שלמה קדושין נח).
למאן דאמר חולין שנשחטו בעזרה לאו דאוריתא, יתכן שאפרם מותר לר"ש שהרי כל איסורם הוא מדרבנן והם אמרו שמצוותו
בשרפה. ואולם ר"ש עצמו שמחמיר בשריפה ואפילו בחיה, סובר שחולין שנשחטו בעזרה דאוריתא, כמו שאמרו בקדושין נח.
וחולין פה.

ובין רע הוי אומר זה קדשי מזבח). ובדעת חכמים נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש האם יקברו (שהכתוב המצריך העמדה מדבר על קדשי מזבח שנפל בהם מום) או יפדו (בין טוב ובין רע – איזהו דבר שאינו חלוק בין טוב ובין רע, הוי אומר זה קדשי בדיק הבית, ואמר קרא אתה – למעט קדשי מזבח).

משמע בגמרא שגם רבי יוחנן מודה שישנה דעת תנאים בברייתא שקדשי מזבח יפדו שאינם בכלל העמדה והערכה, אלא שסובר שאין כן דעת חכמים במשנתנו (עפ"י תוס').

קדשי בדיק הבית; לדברי חכמים במשנה – יקברו (שהכתוב מדבר בקדשי בדיק הבית כאמור. ובהם אין חילוק בין תמימים לבע"מ ובין בע"מ מעיקרא או לאחר ההקדש. עפ"י רש"י, וכ"מ ברמב"ם – ל"ה), ולדברי רבי שמעון יפדו (שלדבריו מדבר הכתוב בקדשי מזבח כנ"ל, וממעט קדשי בדיק הבית מאתה), ואולם תמימים יקברו אף לדבריו מפני שהמתפיס תמימים לבדיק הבית נתקדשו למזבח הלכך עשו בהם מעלה שלא יפדו.

א. הלכה כחכמים ואליבא דרבי יוחנן, שבין קדשי מזבח בין קדשי בדיק הבית, יש בהם העמדה והערכה הלכך אם מתו יקברו (רמב"ם ערכין ה"ב), מלבד בקדשי מזבח שקדם מומם להקדשם (איסורי מזבח א, יא).

ב. בספר שער המלך (בכורים י, ב) נסתפק באותם שדינם בקבורה מפני שצריכים העמדה והערכה, מה הדין בעבר ופדאם. ובספר חדושים ובאורים תמה על הספק, הלא כיון שאינם ראויים להעמדה והערכה לא נאמר בהם דין פדיון כלל.

אמנם כתב שמסתבר שבהמה שהיא בת העמדה והערכה, אף שמצוה לכתחילה להעמידה ולהעריכה (כפשט הדברים, וע' משל"מ איסורי מזבח א, י שצדד האם צריכים להביא בהמה לב"ד דוקא כדי לשומה), אם עבר ופדה שלא בפניה בלא הערכה – פדוי שאין זו אלא מצוה לכתחילה.

דפים לג – לד

נו. א. אלו הם איסורי הנאה הנקברים ואלו הם הנשרפים?

ב. האם רשאים לשרוף את הנקברים ולקבור את הנשרפים?

ג. מה דין אפרם של איסורי הנאה?

א. אלו הם הנקברים; קדשים שמתו (כמפורט לעיל); נפלי קדשים, והשליה בכללם; שור הנסקל; עגלה ערופה; צפרי מצורע; שער נזיר [ופרשו רב נחמן ורבי אלעזר: בנזיר טמא]; פטר חמור (ויש דעה שפטר חמור מותר בהנאה אפילו לאחר עריפה. ע' בכורות ט-י); בשר בחלב; חולין שנשחטו בעזרה (וכן אמר רבי יהודה בתורת כהנים צו ט והוא ת"ק דמתניתין. ראב"ד שם). רבי שמעון אומר: חולין שנשחטו בעזרה דינם בשריפה, ואפילו היה שנשחטה בעזרה.

א. מצות קבורה באיסורי הנאה – מדרבנן, שלא יבואו בהם לידי תקלה (עפ"י כרתי ופלתי פ; מקו"ח בפתיחה לסי' תלא).

ב. בטעמו של רבי שמעון שחולין שנשחטו בעזרה בשריפה, פרש"י (כאן ובקדושין נה) גזרה דרבנן משום קדשים פסולים [ולא חילקו חכמים בגזרותיהם הלכך השווו דין היה לבהמה, הגם שאין היה בקדשים. ומלשון התוס' בקדושין שם (ד"ה וכן) משמע לפום ריהטא ששריפתם מהתורה. אך יש לדחות שכוונתם על עיקר האיסור, ול"ד השריפה. וגם מש"כ ר"ג כאן להשוותם לקדשים י"ל דמדרבנן קאמר]. והלכה כחכמים שדינם בקבורה, ואפרם אסור (רמב"ם שחיטה ב, ב פסוה"מ יט, יא). ואף לר"ש נראה שאפרם אסור, שהרי דין השריפה מדרבנן ולא באו חכמים להקל אלא להחמיר (עפ"י המקנה וחמדת שלמה קדושין שם; תפארת ישראל ועוד).

אלו הם הנשרפים: חמץ בפסח [לפי רבי יהודה, אבל חכמים אומרים: אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים. וע' בפירוט בפסחים כא. ונחלקו הפוסקים להלכה. ע' או"ח תמה]; תרומה טמאה (ומותר ליהנות בשריפתה, כגון להסיקה תחת תבשילו. רש"י עפ"י פסחים כג. וע"ש כ לג אודות חשש תקלה. וע"ע שבת כה וברש"י ותוס' על מקור דין שריפה); הערלה וכלאי הכרם (פן תקדש – תוקד אש. וערלה למדנו מכלאים). ואם אינם ראויים לשריפה כגון משקים – יקברו; שער נזיר טהור (ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש); כל הקדשים שנשחטו במחשבת פסול (ע' פסחים כד); אשם תלוי (שנודע לו שלא חטא קודם זריקת הדם (רש"י). וי"מ אשם תלוי שארע בו פסול) וחטאת העוף הבאה על הספק. רבי יהודה אומר: אשם תלוי יקבר וחטאת העוף יטילנה לאמה ומנתחה אבר אבר ומתגלגלת והולכת לנחל קדרון.

א. הלכה כחכמים.

ב. שער נזיר טהור טעון שריפה גם כאשר מגלח במדינה ואינו משלח תחת הדוד שבמקדש. כן דרשו במדרש מעל האש.

ג. עבודה זרה מצוותה באיבוד מן העולם ושירוש אחריה בכל דרך, שחיקה והטלה לים וכד' (ע' ע"ז מג-מד). ורבנו תם (בתוס' חולין פה רע"ב) אומר שתחילת דינה בשריפה ואח"כ שוחק וכו', בדומה לעגל הזהב.

ב. כל הנקברים לא ישרפו [משום שאפר הנקברים אסור ואפר הנשרפים מותר] וכל הנשרפים לא יקברו (רש"י: שמא ימצאם אדם ויאכלם. והקשה רעק"א הלא י"ל בפשיטות כיון שמצותו בשריפה אין לבטל מצותו). רבי יהודה אומר: אם רצה להחמיר על עצמו לשרוף את הנקברים – ראוי. הלכה כדברי חכמים (רמב"ם פסוה"מ יט, יד).

לדברי רב ששת ורבי יוסי ברבי חנינא, אם עשה שק משער נזיר ופטר חמור – ידלק ולא יקבר (שמא ימצאו אדם ויהנה ממנו, שהרי אינו כלה עד זמן רב. ערש"י), ורק כשהשער בפני עצמו יקבר ולא ישרף. ומשמע (ערש"י ד"ה ור' אלעזר) שרבי אלעזר ורבי ירמיה חולקים וסוברים שאף השק יקבר ולא ידלק. וכן דעת הטור להלכה (יו"ד שח). ואולם דעת שאר הפוסקים כרב ששת, שהשק ידלק (לקוטי הלכות עפ"י הרמב"ם פסוה"מ יט, יב והר"ש ערלה ג).

ג. הנקברים – אפרם אסור [משמע בגמרא בכלל זה מוראה ונוצה של עולת העוף שנבלעים בקרקע העזרה, אעפ"י שיצאו מידי מעילה אסורים בהנאה. ויש מי שכתב שה"ה בחטאת העוף. (ערמב"ם מעילה ב,ו וכס"מ וקרי"ס; רש"י ושפ"א כאן). וכן משמע שבכלל 'אפר הנקברים' בשר המת שנפרך (אמנם לא נמצא דבר זה במפורש ברמב"ם, אך י"ל שהוא בכלל איסור אפרם שכתב. ל"ה)].

איסור ההנאה מהאפר – מדרבנן הוא, שהרי זה שלא כדרך הנאתו (עפ"י כרתי ופלתי פז).

הנשרפים – אפרם מותר (כיון שנעשית מצוותם. עתוס'). חוץ מאפר אשירה (ולא ידבק בידך מאומה מן החרם) ואפר הקדש, ופרשו באופן שלא יצא מידי מעילה, כגון שנפלה דליקה מאליה ולא ע"י אדם. ורב שמעיה פרש באפר תרומת הדשן שטעון גניזה (ושמו אצל המזבח).

א. הרמב"ם לא הביא איסור אפר מעצי הקדש שנפלה בהם דליקה, ויתכן שנקט שרב שמעיה שהעמיד באופן אחר חולק על דין זה ומתיר, וכן משמע מדברי התוס' במנחות נב. (עפ"י לקוטי הלכות).

ב. אפר עיר הנדחת; לפרש"י בחולין (פט) מבואר שאסור כדין אפר אשרה. ואולם מהרשב"א (ספ"ב דקדושין) מבואר שמותר (ע' בבאור הענין בקהלות יעקב קדושין מג).

ג. אפר חמץ בפסח; יש אומרים שלרבי יהודה שמצותו בשרפה – אפרו מותר ולחכמים שהשבתתו בכל דבר – אפרו אסור (עפ"י תוס' פסחים כא: ד"ה בהדי. וכן מפורש בטור או"ח תמה).
ויש אומרים שאפילו לחכמים אפרו מותר כיון שקיים מצוותו בהשבתתו [שלא כשאר איסוה"ג שאין בהם מצוה לבערם ונקברים רק משום שלא יבואו לידי תקלה] (עפ"י תשובת אבני מלואים ט; מקור חיים תמה, וכן מובא בשם הרה"ק רל"י מברדיצוב והגרעק"א – בישוב דברי הרמב"ם).
ויש מי שצדד לאידך גיסא, שאף לר"י אפר חמץ אסור [כי איסור ההנאה שבו אינו תלוי במצות השבתתו, הלכך לא פקע האיסור בכך שנתקיימה מצות השבתה] (עפ"י קהלות יעקב פסחים יג).

בריך רחמנא דסייען